

ՅՈՒՇԵՐՈՒ ՇԱՐՔԷՆ

Մ.Կ.Հ.-Ի ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑՆԵՐԸ (2)

ՏՊԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՅԳ-Ը

Վարդան Թաշճեան

Հաստատութեան արհեստանոցներէն մեքենատունը, աստղձագործարանը եւ տպարանը կը գտնուէին ջրամբարի շուքին, շոգեկառքի հին կայարանները յիշեցնող պատեկից երեք

շինութիւններու մէջ, կեդրոնինը միւս երկուքէն աւելի մեծ, աչքի զարնող՝ կղմինտրեայ վարդագոյն տանիքներով: Տպարանը օժտուած էր այդ օրերուն բաւարար նկատուող անհրաժեշտ բոլոր սարոյքներով, եզակի երեւոյթ մը արդարեւ Կիպրոսի տարածքին, քանի որ չկար ուրիշ վարժարան, որ վայելէր սեփական տպարանը իր իսկ հողին վրայ ունենալու առանձնաշնորհումն ու պարծանքը: Հո՛ւ էր, որ կը հրատարակուէր Մելգոնեանի «Այգ» պարբերաթերթը, երբեմնի երկշաբաթաթերթը, ամսաթերթը կամ տարեգիրքը, մեր գրականութեան վաստակաւոր ուսուցիչ Պրն. Ներսէս Թամամեանի (Ն. Կատար, գրական ծածկանունով) պատասխանատուութեան տակ:

Հարկաւ ներկայի գերարդիական մեքենաներու հետ չէր տպարանի գործը, որքան ալ որ իւղն ու մելանը անպակաս ըլլային թերթը հասցնելու ժամանակին: Ո՛չ համակարգիչ, ո՛չ օֆսէթ, ո՛չ ինքնասրբագրիչ, ո՛չ գրաշարական սարք: Բարակ, երկար, գամի նմանող կապարներու վրայ արձանագրուած գիրերը, logo-ի պէս կը շարուէին սիւնակաւոր կաղապարներու պնակին մէջ, «այբ»-էն մինչեւ «ֆէ» երեսունեւուրթ անջատ տուփիկներէն քաղող ձեռքերով: Վրէպներ կը պատահէին հարկաւ, երբ զգուշութեան պակասէն, գործի

աւարտին, գիրերը ցրուած կ'ըլլային սխալ տուփիկներու մէջ, «գ»-ը «թ»-ին, «ս»-ն «ո»-ին, «ճ»-ն «մ»-ին, պատճառ դառնալով տարօրինակ բառերու կազմութեան եւ հետեւաբար աշխատանքի դանդաղեցման: Ձեռագիրներու զանազանութիւնն ալ իր կարգին կը յարուցէր այլ դժուարութիւն:

Տպարանի օդը ապականած կ'ըլլար միշտ, անհաճո՛յ, երբեմն անշնչելի՛, յատկապէս ձմեռը, երբ դուռ-պատուհան կը փակուէին ցուրտին պատճառաւ: Մելանի հոտ, իւղի հոտ, մուրի հոտ, քարիւղի հոտ անպակաս էին, մանաւանդ երբ մեքենային զլանը կը սկսէր իր անդադրում երթեւեկը կատարել շարուած կաղապարին վրայ, երբեմն թանձր սել մելանի հեղեղումով, ինչ որ տպուած էջին կուտար մահագոյի երես: Տղաքը կ'աշխատէին մեղուի պէս, ոտքի վրայ, յաճախ ժամեր, առանց դադարի, մինչեւ որ Պրն. Թամամեանը հրամցնէր իր վերջնական վաւերացումը, զլիտու հաստատական նշանով:

Տպարանին մէջ օգնականի պաշտօն կը ստանձնէին ընդհանրապէս հայերէնի մէջ յառաջադէմ տղաքը, հասկնալի պատճառներով, թէեւ զլխաւոր խմբագիրն ու սրբագրիչը կը մնար ինքը՝ Թամամեանը, էջադրումի եւ ստուգումի աւարտին, աչքի տկարութեամբ՝ զուխը թուղթին փակող արտաստվոր երեւոյթով, այնպէս ինչպէս կը սրբագրէր մեր շարադրութեան տետրակները կամ գրաւորները: Խիստ էր, պահանջկոտ, բծախնդիր, երբեմն յանդիմանական՝ անտեղի թերացումներու պարագային, բայց նոյնքան եւ աւելի գնահատական ու քաջալերական՝ երբ նկատէր մաքուր, կոկիկ եւ կատարեալ արդիւնք: Մտտ մատներով հիւսուած բռունցքը կ'իջնէր կռնակիդ, կէս մը փաղաքշական, երբ աչքերը հանդիպէին անախորժ տեսարանի, բայց չէր ուշանար հաստ շրթներէն ժայթքող «հահա» լեցուն խնդուքը, գոհունակութիւն ցուցնող արտայայտչական իւրայատուկ ձեւով, իր առաջադրանքները չխաթարող զարգացումի դիմաց: Երբե՛ք չէր հանդուրժէր մեր մայրենի լեզուին կատարելութիւնը, գրական ճաշակը, լրջութիւնը, գեղեցկութիւնը վիրաւորուած տեսնել Այգ-ի էջերուն մէջ:

Տպարան աշխատող տղոց համար յաճախ անխուսափելի կը դառնար խաչաձեւումը այլ գործունէութիւններու հետ, ինչպէս՝ երգչախումբ, նուագախումբ կամ մարզական փորձեր, սակայն միշտ ալ ձեւը կը գտնուէր բարուք լուծումի, որպէսզի փարատէր դժգոհութեան մշուշը Պրն. Թամամեանին դէմքին վրայէն:

Այգ-ի հրատարակութիւնը եթէ երբեք «Տաճար Հայկական»-ի* երգիչին համար արդար հպարտութեան աղբիւր էր, պատճառը՝ անոր էջերը արգասաւորող աշակերտական գրութիւններն էին: Գրականութեան հակում ունեցող սան-սանուհիներու գրիչէն հոսող ուշագրաւ քերթուածներ, արձակ էջեր, ուսումնասիրութիւններ, թարգմանութիւններ, հաստատութեան կեանքէն նկարագրականներ, յոբելինական բացառիկներ՝ Մելգոնեանցիին մաքրամաքուր հայերէնին ջերմաշափը կը կարկառէին սփիւռքի տարածքին: Հաստատութեան կամարներուն տակ, զինք նախորդող համբաւաւոր ուսուցիչներ Յակոբ Օշականէն եւ Վահան Թէքէեանէն ետք, հայագիտականի դերը ի կատար ածել, երանելի եւ

**«Տաճար Հայկական», վերնագիրը՝ Թամամեանի մէկ քերթուածին, որուն արժեւորումը համեմատուած է Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»-ին հետ, գրական շրջանակներէ ներս:*

նախանձելի մակարդակի վրայ պահել՝ իրեն վստահուած առաքելութեան գրաւականն էր, մարտահրաւերի դիմակալման առարկայացումը: Որքան հետեւող էր այդ գրութիւններու յղկումին մէջ, նոյնքան ալ անկուշտ՝ պարբերաթերթի անթերի պատրաստութեան մէջ: Դէմքը կը ճառագայթէր, հոգին կը հրճուէր մանուկի մը պէս, երբ մտալլկիչ մաքառումի հունձքը, ցորենի թարմ հացի պէս կը բաշխուէր հանրութեան, իբրեւ հայթայթիչը՝ բարձրորակ ու մատչելի ընթերցանութեան: Զուակ չունէր, բայց հարագատ զակի պէս հոգեհատոր մըն էր Այգ-ը իրեն համար եւ կ'ուզէր որ տղաքը հասկնային թերթին ետին գտնուող հոգեբանական այդ անհրաժեշտութիւնը: Համոզկեր խօսք եւ խթան էր Այգ-ը յաջորդական սերունդներու գրական ձիրքեր հրահրող, նոր գրիչներ յայտնաբերող ստեղծագործական կայան մը դէպի յետ եղեռնեան գրական գանձարանը:

Այգ-ի լոյս ընծայումը տեւեց տարիներ եւ իր կենդանութեամբ անուրանալի տուրք մը եւս ընծայած եղաւ: Այո՛, համեստ արհեստանոց մըն էր Մելգոնեանի տպարանը, բայց անոր մեքենային «չաք, չաք»-ին հետ շարունակ տրոփեց նաեւ «արհեստաւոր» ուսանողին սիրտը, որդիական ու բարոյական պարտաւորութեան զարկերով, որպէսզի մեղանչած չ'ըլլայ երբէ՛ք, ճաշասեղանի կլոր սեւ հացին ու գրասեղանի թաց մելանին, «Լուսոյ Տաճար»-ի կամարներուն տակ կեանքի գարուն, ուսման աւի՛ւն, բարերարի կտա՛կ ճաշակող հա՛յ պատանին:

Բայց ինչպէս ամէն կեանք, մեքենայ, գործ վերջ մը կ'ունենայ արդիականութեան, արհեստագիտութեան եւ նիւթապաշտական աշխարհի ու մտայնութեան պաճուճապատանքին տակ, մեր սիրելի տպարանն ալ կարապի իր երգը երգեց շատ չանցած: Պրն. Թամամեանը կոչուեցաւ հանգստեան, քար առ քար կառուցուած արհեստանոց շէնքերը եւ ջրամբարը քար առ քար քակուեցան, եւ անոնց տուն տուող, հիմ ծառայող հողաշերտն ալ գնաց օտարի ձեռք ու պատմութեան անցաւ ամէն ինչ:

Զրամբարը քակուելու վրայ, բովը՝ երեք արհեստանոցները

Ոչ որ համարձակեցաւ գուշակելու թէ , զանոնք հովանաւորող Հաստատութիւնն ալ, տասնամեակներու իր պայծառ արեւածագերէն, Այգ-երէն ետք ափսո՛ս պիտի տեսնէր նաեւ վերջին մայրամուտը, անտառի ծառերուն յետ միջօրեան անո՛ւշ, հաճելի՛ շուքը՝ ա՛լ թանձրացած մառախուղ՝ ուրուականի մը պէս տարածուած՝ զոյգ շէնքերու պատերուն ու փակ պատուհաններուն վրայ:

3 Հոկտեմբեր, 2017

Նիկոսիա